

PROGRAM
MODULI:

**PRONËSIA
INTELEKTUALE
DHE INDUSTRIALE**

MODULI: PRONËSIA INTELEKTUALE

Qëllimi: Ndërgjegjësimi i nxënësve dhe i mësuesve për konceptet kryesore të pronësisë intelektuale dhe rëndësinë e saj, si një nxitje që çon përpara zhvillimin ekonomik dhe shoqëror dhe lehtëson tregtinë dhe biznesin ndërkombëtar.

Kohëzgjatja e modulit: 36 orë mësimore

I. REZULTATET E PRITSHME TË MODULIT SIPAS TEMATIKAVE

Njohuri	Rezultatet e pritshme	Qëndrime
<p>Pronësia Intelektuale (2 orë)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koncepti bazë i PI-së. • Arsyeja për mbrojtjen e PI-së. • Degët kryesore të PI-së dhe prezantimi i nën-degëve. • Shembuj dhe raste praktike. • Parimet kryesore operative të PI-së. • Mundësitë për të përfutur dhe përdorur të drejtat e PI-së. • Institucionet kombëtare përgjegjëse për çështjet e PI-së. • Agjencitë ndërkombëtare dhe traktatet përgjegjëse për çështjen e PI-së. • Rritja e rëndësisë së PI-së dhe profesionistëve në këtë fushë. 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • të përshkruajë rëndësinë e PI-së dhe mënyrat e mbrojtjes së saj (duke e ilustruar me shembuj praktikë dhe raste nga jeta e përditshme); • të bëjë dallimin midis të drejtës së autorit dhe të drejtave që lidhen me të • të bëjë dallimin midis patentave, modeleve të përdorimit, markave tregtare, dizenjove industriale, treguesve gjeografikë dhe sekreteve tregtare); • të përshkruajë parimet kryesore sesi funksionon e drejta e PI-së; • të dallojë mundësitë që ekzistojnë për të përfituar dhe për të përdorur të drejtat e PI-së; • të përcaktojë institucionet kombëtare dhe ndërkombëtare që ekzistojnë për format e ndryshme të PI-së; • të dallojë disa nga traktatet më të rëndësishme ndërkombëtare; • të veçojë ndikimet e piraterisë dhe falsifikimit të produkteve tregtare në ekonominë botërore; • të dallojë përgjegjësitë kryesore të avokatëve, të patentave dhe profesionistëve të licensuar dhe certifikuar. 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dallon raste konkrete të shkeljes së pronësisë intelektuale dhe shpreh qëndrimin e tij në mbrojtje të pronësisë intelektuale.

<p>Nxënësi përshkruan Rëndësia e PI-së për rritjen ekonomike (2 orë).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koncepti i ekonomisë së shërbimit. • PI-ja dhe ndikimi në zhvillimin ekonomik (ndikimet pozitive dhe negative). • Administrimi dhe përfitimet nga të drejtat PI-së. 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • të përshkruajë konceptin e ekonomisë së shërbimit; • të rendisë ndikimet pozitive dhe negative në ekonominë e shërbimit; • të përshkruajë marrëdhëniet midis PI-së dhe zhvillimit ekonomik. 	
<p>E drejta e autorit, tregu vendas, kufizimet për të drejtat e autorit dhe zbatimi i tyre (6 orë).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koncepti i mbrojtjes të së drejtës së autorit. • Kushtet për mbrojtjen e autorit. • Si të përftohesh të drejtën e autorit? • Ndryshimet midis krijimit personal dhe punës kolektive. • Përshkrimi i traktateve ndërkombëtare dhe ligjeve vendase për mbrojtjen e autorit. • Përshkrimi i institucioneve kryesore kombëtare dhe ndërkombëtare që lidhen me të drejtën e autorit. • Përshkrimi i të drejtave ekonomike të autorit. • Përshkrimi i të drejtave morale të autorit. • Kohëzgjatja e të drejtave për të drejtën e autorit. • Transferimi i të drejtës së autorit. • Kufizime mbi të drejtat. • Tregu vendas dhe akses i lirë. • Shkelja e të drejtës së autorit. • Zbatimi i të drejtave. 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • të përshkruajë çfarë është e drejta e autorit dhe çfarë mbron (Ilustroje me shembuj praktikë); • të përshkruajë kërkesat për të drejtat e autorit; • të dijë parimet e të së drejtës së autorit; • të bëjë dallimin midis të drejtës personale dhe kolektive të autorit; • të përshkruajë shkurtimisht përmbajtjen e ligjeve kombëtare dhe traktateve ndërkombëtare që rregullojnë çështjet e të drejtës së autorit; • të rendisë organizatat kombëtare dhe ndërkombëtare përgjegjëse për të drejtën e autorit; • të përshkruajë të drejtat ekonomike të autorit dhe t'i lidhë me jetën praktike; • të përshkruajë të drejtat morale të autorit dhe t'i lidhë me jetën praktike; • të dijë sesa zgjat e drejta e autorit në Shqipëri dhe cilat janë kërkesat minimale (ilustro sesi mund t'i përdorin këto të drejta, mbajtësit e të drejtës); • të përshkruajë si mund të transferohet e drejta e autorit dhe si mund të shiten të drejtat ekonomike; • të përshkruajë përjashtimet nga e drejta e autorit; • të përshkruajë licencat e lira alternative, siç parashikohen tek Copyleft and Creative Commons; • të dijë çfarë është plagjiazmi, pirateria dhe pasojat e tyre sipas legjislationit shqiptar. 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • shpreh qëndrimin e tij në raste konkrete të shkeljes së të drejtës së autorit

<p>Të drejtat e lidhura, kufizimet e tyre dhe zbatimet (3 orë).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koncepti i të drejtave të lidhura dhe mbrojtja e tyre. • Kushtet për të drejtat e lidhura. • Përfituesit e të drejtave të lidhura. • Të drejtat që i jepen përfituesve të të drejtave të lidhura. • Përshkrimi i institucioneve dhe traktateve kryesore që lidhen me të drejtat. • Kohëzgjatja e të drejtave të lidhura. • Kufizime mbi të drejtat e lidhura. 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • të përshkruajë se cilat janë të drejtat e lidhura dhe çfarë mbrojnë (ilustro me shembuj praktikë); • të përshkruajë kërkesat për të drejtat përkatëse; • të përshkruajë përfituesit e ndryshëm të të drejtave të lidhura dhe të drejtave që i janë dhënë; • të përshkruajë përmbajtjen e ligjeve të vendit dhe traktateve ndërkombëtare që rregullojnë të drejtat e tjera të dhëna; • të rendisë organizatat vendase dhe ato të huaja përgjegjëse për të drejtat e lidhura; • të përshkruajë me shembuj sesa zgjasin të drejtat në Shqipëri dhe cilat janë kërkesat • të përshkruajë përjashtimet nga të drejtat e lidhura. 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tregon, me shembuj, si mund të mbrojnë dhe përdorin të drejtat mbajtësit e tyre.
<p>Patentat, modelet e përdorimit dhe varietet e bimësisë (9 orë)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parathënie për shpikjen dhe shpiksin. • Një pamje e përgjithshme dhe qëllimi i të drejtave të patentave (përfshi modelet e përdorimit). • Ndryshimet midis patentave dhe modeleve të përdorimit. • Kushtet për patentueshmërinë. • Përjashtimi nga patentueshmëria. • Të drejtat ekskluzive që i jepen një patente. • Përshkrimi i institucioneve kryesore kombëtare dhe ndërkombëtare dhe traktatet që lidhen me patentat. • Kërkimi patentave. • Shkelja e të drejtave të patentave. • Zbatimi i të drejtave të patentave. 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • të përshkruajë se cilat janë të drejtat e patentave dhe çfarë mbrojnë (Ilustro me shembuj praktikë); • të bëj dallimin midis patentave dhe modeleve të përdorimit; • të rendisë kushtet e përgjithshme më të njohura për patentueshmërinë; • të rendisë të drejtat ekskluzive që ka një patentë; • të rendisë përjashtimet nga patentueshmëria; • të përshkruajë ku të drejtohet në rast të një shpikjeje të re; • të gjejë burimet paraprake për të bërë kërkimin për patentë; • të analizojë pasojat e mundshme në rastet e shkeljes së patentës në rang kombëtar dhe ndërkombëtar; • të deklarojë se kush është përgjegjës për zbatimin e patentave; 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kërkon raste të shkeljes së patentës dhe shpreh qëndrimin e tij në lidhje me të

<p>Dizenjot Industriale (2 orë)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Një pamje dhe qëllimi i dizenjove industriale. • Dallimet midis dizenjove të regjistruara dhe jo të regjistruara. • Kërkesat për dizenjot industriale. • Përjashtimi nga dizenjot industriale. • Të drejta ekskluzive që jepen me dizenjot industriale. • Përshkrimi i institucioneve kryesore dhe traktateve që lidhen me dizenjot industriale në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. • Shkelja dhe zbatimi i të drejtave industriale. 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • të përshkruajë cilat janë dizenjot industriale dhe çfarë mbrojnë (ilustro me shembuj praktikë); • të rendisë kushtet e përgjithshme të njohura të dizenjove industriale; • të rendisë të drejtat ekskluzive që jepen nga dizenjot industriale; • të rendisë përjashtimet nga dizenjot industriale; • të përshkruajë mënyrat e mundshme sesi mund të mbrohen të drejtat për dizenjo industriale; • të përshkruajë ku mund të drejtohen në rast të një dizenjoje të re industriale në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar; • të parashikojë pasojat e mundshme në rast të shkeljes së dizenjove në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • shpreh qëndrimin e tij kundër një rasti të shkeljes së dizenjos industriale në komunitetin ku jeton.
<p>Markat tregtare (MT), përcaktimi i emërimit të origjinës (EO), treguesit gjeografikë (TG) (8 orë)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parathënie për MT, EO, TGj dhe emrat lokalë. • Qëllimi dhe ndërlidhja midis MT, EO, TGj. • Dallimet midis MT, EO dhe TGj-së. • Kushtet për MT, EO dhe TGj-së. • MT, EO dhe TGj të paregjistrueshme. • Të drejtat ekskluzive që jepen për MT-të, EO-të, TGj-të. • Llojet e ndryshme të MT-ve. • Klasifikimi MT-ve. • Përshkrimi i institucioneve kryesore kombëtare dhe ndërkombëtare dhe traktatet që lidhen me MT-të, EO-ve dhe TGj-ve. • Shkelja dhe zbatimi i MT-ve, EO-ve dhe TGj-ve (shembuj). 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • të rendisë dhe përshkruajë, me shembuj praktikë, shkurtimisht ato elemente që shërbejnë si MT, EO, TGj; • të bëjë dallimin, me shembuj praktikë, midis MT-ve, EO-ve, TGj-ve; • të rendisë kushtet e përgjithshme të njohura të MT-ve, EO-ve, TGj-ve; • të analizojë llojet dhe klasifikimet e ndryshme të MT-së; • të bëjë dallimin midis markave kolektive dhe markave të certifikuara; • të përshkruajë cilat MT, EO, TGj nuk janë të regjistrueshme; • të rendisë të drejtat ekskluzive që jepen me MT; • të përshkruajë ku të drejtohet në rast të regjistrimit të një MT-je, EO-je dhe TGj-je të re; • të përshkruajë pasojat e mundshme në rast shkeljeje. 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ndërmerr veprime praktike në mbrojtje të të drejtave që lidhen me markat tregtare

<p>Sekretet tregtare (2 orë)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Një pamje e përgjithshme për sekretet tregtare. • Përcaktimi i statusit të sekreteve tregtare. • Përshkrimi i institucioneve kryesore, legjisllacionit dhe traktateve që lidhen me sekretet tregtare në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. • Shkelja dhe zbatimi i sekreteve tregtare 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • të përcaktojë dhe përshkruajë statusin e sekreteve tregtare (ilustro me shembuj praktikë); • të rendisë ligjet, traktatet dhe institucionet që lidhen me sekreteve tregtare në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar; • të dijë për pasojat e mundshme në rastin e shkeljes së sekreteve tregtare; • të diskutojë për shembuj të shkeljes dhe zbatimit të sekreteve tregtare (ilustro me raste nga jeta e përditshme). 	
<p>Konkurrenca e pandershme (2 orë)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Një pamje e përgjithshme për konkurrencën e pandershme • Llojet e ndryshme të konkurrencës së pandershme. • Përshkrimi i institucioneve kryesore, legjisllacionit dhe traktateve që lidhen me konkurrencën e pandershme në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. • Shkelja dhe zbatimi në rastet e konkurrencës së pandershme. 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> • të përcaktojë dhe përshkruajë konkurrencën e pandershme (ilustro me shembuj praktikë); • të rendisë ligjet, traktatet dhe institucionet që lidhen me konkurrencën e pandershme në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar; • të përshkruajë për pasojat e mundshme në rastin e konkurrencës e pandershme; 	

II. UDHËZIME PËR ZBATIMIN E MODULIT

a. Ku mund të zhvillohet ky modul?

- Moduli i plotë sugjerohet të zhvillohet **në arsimin e mesëm**. Ai mund të zhvillohet i plotë, si modul me zgjedhje ose i integruar, sipas rastit dhe mundësive, në lëndën Qytetaria për klasën 10-të, në kapitujt që trajtojnë ligjin, të drejtat e njeriut, medien, korrupsionin, ekonominë etj.
- Tema të veçanta të tij mund të integrohen edhe në arsimin bazë, kryesisht në lëndën qytetaria, sa herë që trajtohen të drejtat e njeriut dhe përgjegjësitë. Po kështu, ai mund të trajtohet sa herë që fokusi i mësimdhënies është përgjegjësia morale në shoqëri, lufta kundër korrupsionit, çështjet ekonomike, sipërmarrja etj. Mësuesi i lëndës Qytetaria për arsimin bazë duhet të përshtatë mësimdhënien (njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet e pritshme) në përputhje me moshën dhe tematikën e trajtuar.

b. Pedagogjia

Për realizimin e modulit, për të promovuar në shkollë PI-në dhe të drejtën e autorit, mësuesit duhet të përdorin sa më shumë të jetë e mundur diskutimet, debatet, punën në grupe, veprimtaritë konkrete dhe projektet. Kjo formë mësimdhënieje i ndihmon nxënësit t'i zbatojnë lehtësisht njohuritë në praktikë.

Realizimi i mësimin ka rëndësi parësore për arritjen e rezultateve të parashikuara të nxënësit. Për këtë sugjerohet që mësuesi të planifikojë mësimin, duke mbajtur parasysh rezultatet mësimore të parashikuara në programin e modulit.

Kërkimet për patenta duhet të demonstrohen në salla të pajisura me kompjuter personal. Rekomandohen vizita në zyrat e patentave dhe institucioneve që lidhen me PI-në. Mësuesi duhet të përpiqet të lidhë aspektet e ndryshme të PI-së me lëndë të tjera dhe ta ilustrojë me shembuj praktikë

III. KUSHTET E DOMOSDOSHME PËR REALIZIMIN E MODULIT

Për realizimin si duhet të modulit është e domosdoshme të sigurohen mjediset, veglat, pajisjet, dhe materialet e mëposhtme:

- Shembuj të printuar të patentave kombëtare, modeleve të përdorimit, markave tregtare dhe dizenjove industriale.
- Orë për kompjuter, pajisur me kompjuter personal, mundësisht një kompjuter për çdo nxënësi) dhe akses në internet.
- Projektor (bimer).

IGE | IPI

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Sekretariati i Shtetit për Çështjet Ekonomike SECO

Publikimi u mundësua nga projekti Shqiptaro-Zviceran për Pronësinë Intelektuale, një projekt i Sekretariatit Shtetëror Zviceran për Çështjet Ekonomike (SECO) i zbatuar nga Zyra Federale Zvicerane për Pronësinë Intelektuale.